

ZSINDELY FERENC

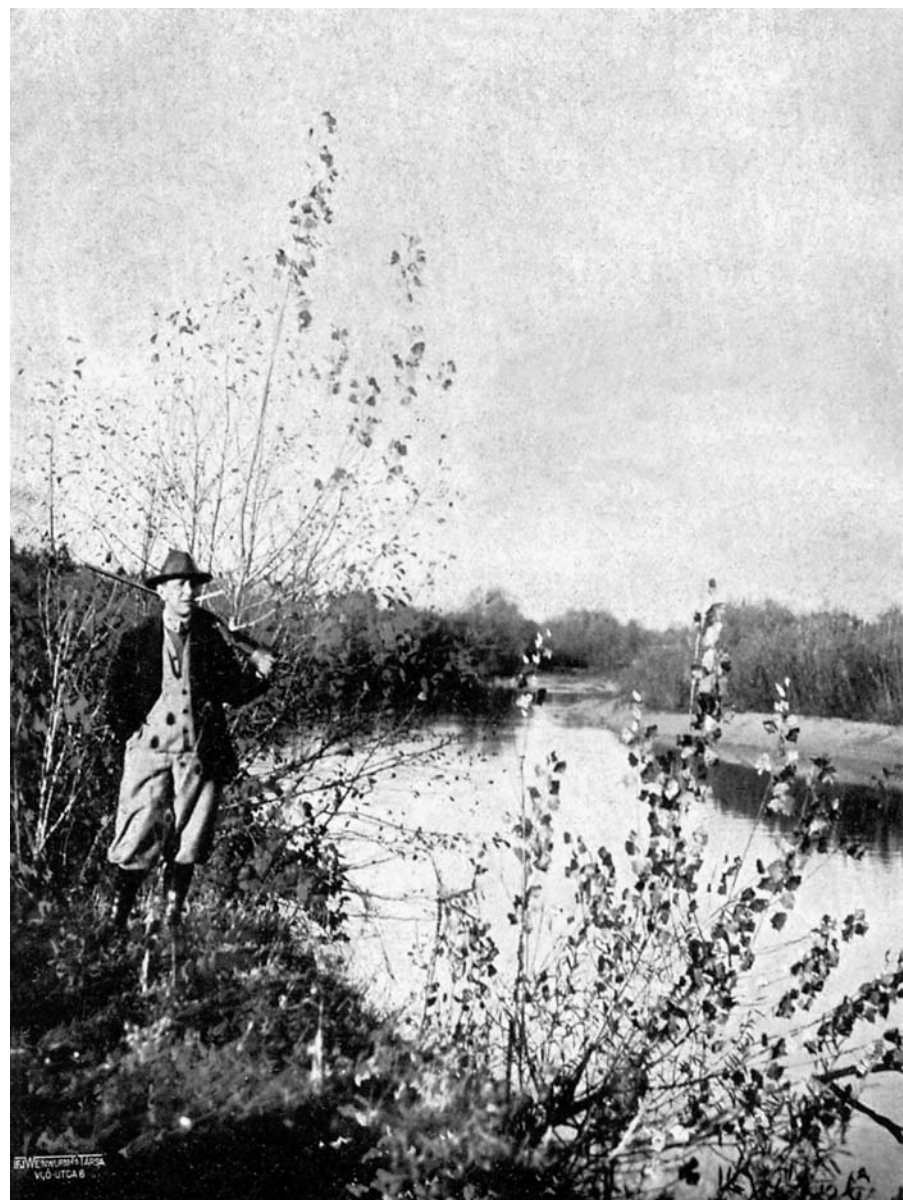
DUNÁRUL
FÚJ A SZÉL...

Elbeszélések vadról, halról, fűről, fáról

ZSINDELY ENDRE FELVÉTELEIVEL

lazi
KÖNYVKIADÓ
Szeged

ÉDESAPÁNK EMLÉKEZETÉNEK

EDWENWISHTARGA
VLO-UTCA 6

Dunáról fúj a szél

I. JÁNOS

*Hej Dunáról fúj a szél,
Szegény embert mindig ér,
Dunáról fúj a szél.*

NÉPDAL

Nagy Dunával vesződése is nagy a télnek. Ellenben az efféle holt víznek nem kell sok biztatás: elég az első könnyű fagyocska, egyetlen éjjel. Mozdulatlan tükrén reggelre ott a jég.

Csodalátni a falu alá csődül a gyermekserég. S hát cseng-bong ám a jég hosszasan, valahányszor reáhull egy elhajított kavics! Pattanva ugrik el maga a kavics, siklik egy darabot, tétován megáll – hanem ahol először érte az új jeget, utána ott olyan kerek lyuk tátogat, mint a pipázó ponty szája. Hú! És belőle csobbanva fakad fel a víz! Aztán meg elevenen lüktet, csak a csizmaorrot kell kicsikét a jég széléhez érinteni. Akár a szív. Akár golyó ütötte sebből a vér.

Kavics van bőven, s mulatságnak első napra ennyi is untig elegendő. A boglyas báránybőr süvegek beérik vele alkonyodásig. Csúszkálásról még szó sem lehet.

Másnap azonban a csizmacskákon már szörnyen viszket a patkó. Fáznak a fülek, égnek az orcák, nadrágzsebben a kezek. Felkerekedett a tót szél, s az mindig mérgesen szokott fújni. De most az egyszer hiába erőlködik, a csizmacskák kint topognak, dobognak, futkároznak a parton. Uszítják s gyalázzák egymást, hanem kanyarítani azért csak a leghíresebbek mernek egy-egy óvatosat. Miként a valóságos istenkísértés, úgy ropog és hajlik alattuk a jég.

Harmadnap ugyan szintén hajlik s ropog, de akkor már hadd ropogjon! Ahány lelkendező kicsi ködmen, az mind rajta kanyargat.

Azonban leánynak nincs közöttük keresete, maradása. Odasomfordál olykor holmi gubanccá csomózott nagykendő, szeme van, feje nincs, földet ér hátul a rojtja: ennyiből áll télen a leánygyerek. Vékonyka lába lötyög a csizmaszárban, keze egy még apróbb bugyornak fogja a kezét. Nézik a sarokra állt duhajságot, azután eltipegnek a kertek alatt haza.

Szemközt süvölvény legénykék érkeznek, némelyiküknek már bajsa is ütkezik. Bevezetőnek tüstént kanyarítanak egy vígat, noha nem csúszkálni jöttek ők, maguk viselete ezt megmutatja. A jégnek tartását próbálgatják ki szakértő módon. A nagyoknak hóna alatt fejsze, a kisebbeknek balta. Mert többnyire olyan gyerekfélék ők azért. A zsebében dróthurok valamennyinek. Halat akarnak fogni vele.

A halászat pedig akként történik, hogy mindenekelőtt meg kell keresni a halat. Nem nagy mesterség, ha víznek beálltakor sem szél nem fúj, sem hó nem esett. Ilyenkor átlátszó a jég, akár az ablaküveg. Sétálhat a halász az ablakon, beleshet a nedves szobába kényelmesen. Annak padlóján most kárászok s compók hevernek, iszappal, szeméttel fülig betakaróztak valahol, és békén szunyadoznak. Igen ám, de hol? Néha csak az orruk marad ki a sárból, néha megint a hátuk vitorlája. Itt is valami gyanús, ott is valami. Vajon hal-e hát csakugyan?

Ha kíváncsi rá az ember, orrát az ablaküveghez nyomja. Lehasal a jégre. Azután vagy odább-ballag, vagy a fejszét kapja – zeng, döng a jég, és szikrázva freccsenik szerte a gyémántforgács. Egykettőre készen a lék. A léken most vigyázó vesszőt kell ledugni, vesszővel a halat pokrócból, dunyhából szépen kihámozni. Mozdul bár s fordul is álmában a kárász, de a piszkálással nem sokat törődik: kotorjunk le róla bátran minden akadékot. Azután gyerünk a hurokkal! Első pár szárnya mögé behúzzuk, megrántjuk, és kész. Ennyi az összes tudomány.

Ez persze a könnyebbik sor. Ha azonban a víz kásásodott éppen, mikor a hó megjött rá, olyan lesz akkor a jég, akár a tejüveg. Göcsörtös is talán, de mindenképp homályos. Ilyenkor egyszerre több a fáradság.

Most hó nem esett, ellenben fúj a szél, hordta a port, csúnyán megpapríkázta vele a jég kocsonyáját. Azon ugyan átlátni nem lehet. Nincs egyebet mit tenni, találmásra kell vágni egyre-mást a léket. Mindegyik léknek vaktában nekihasalni, tenyérből ellenzót csinálni, a vizet így kémlelni.

Magával a vízzel aztán már nincsen semmi zavar, télen az kristálytisztára ülepedig mindig. Mélynek pedig hogy nem mély, szintén tudott dolog. Léknak nyílásán keresztül jó darab feneket belátni. Hal elvégre fekehetnek éppen alatta is, hanem az ilyen szerencse ritka, s rendszerint oldalt fekszik. Új léket kell vágni megint, ezúttal pontosan s egyenest a hal fölé. Akkor aztán kiderül, hogy mégsem hal az a sárga, csak korhadó sáslevél.

Hát ilyen ez a halászat. Estig azonban hoz a konyhára néhány tenyéryni kárászt, arasztos csukafit – s haszon az is. Úgyszintén férfiúi büszkeség. Növendék emberkéek mulatsága, akik a napot hiábavaló csúszkálással már mégis restellnék ellopni. De azért inkább játék, mint munka.

Furcsa tehát, hogy meglett ember is vállalja. Még furcsább ennél maga az ember. Bajusza szárnyaszegett varjú szomorú szárnya, szemében a szorongatott róka riadalma, járása meg olyan, mint akit a játékból már pendelyes korában elszólitott a sanyarúság, s kemény parancsokkal azóta is egyre messzebb rendeli onnan. Holott tarkója deres már a vedlett süveg alatt.

Tempósan most a part mentén halad, vontatja a láthatatlan hajót engedelmesen, kötelébe a válla belefekszik, terhét egyedül ő tudja. Húzza. Hanem a rikoltozó gyerekseregnek oda sem tekint. Sem senki-nek. Magának való ember. Halak ágyasházát másoknál jobban ismeri, de el nem árulhatja. Egyéb titkai is vannak, azokat szintén zsugorin őrizi, egyetlen szerzett vagyonát el csak nem prédálja!

Viszi ki a puszta határba. Ott megáll, s miként erdőszélén a szarvas-tehén, előbb gyanakodva nézeget szerte. De senki semerre. A távol erdő felett magasan-magasan sűrű varjúság kavargó, ezeryni fekete pelyhét el-elkapkodja a szél, és csapja, akár a hóföregeteget. Egyébként üres a világ körös-körül. Valami felfuvalkodott nagy madár székel a határkövön, szigorú orrát leereszti, s bírói elmélyedéssel az ítéleten gondolkodik. Tőle azonban az egerek tartsanak, rajtuk úr. A két vörösrre pállott csizma elindulhat.

Hajlik a jég, de rámegegy. Lyukas a csizma, de késlekedni nem lehet. Mihelyt eláll a szél, megered majd a hó, vastag kárpitját leteríti, a vizet ablakát végképpen befüggönyözi. Akkor aztán nyugodtan alhatnak

a halak. Hiába lék és hurok, ha belül sötét a szoba. Tudja a magányos ember, hogy miért iparkodik.

Rongyos a ruhája, de nincs neki másik. Vágja a szél, de mit tegyen ellene? Ha Dunáru! fúj a szél, szegény embert mindig ér – s Dunáru! fúj a szél. Mindig. A nótának ebben igazsága van. Nincs más segítség, ki kell állni. Szelet is és minden keservességet. Öt gyerek van otthon, s az asszony szintén odajár: erdőre ment tüzelőfát szedegetni.

Az ura csak olyan pákászforma egy ember, bár inkább kénytelen-ségből az. Napszámba szívesebben járna, de télen? Télen nincs munka. Bármilyent vállalna örömet, de semmiféle sincsen. Jó gazdák kezéből is teljesen kifogyott, a zsellérségnek miből adhatnának? Maguknak sincsen. Tudják, hogy mire vetemednek most a gazdák? Egy-másra licitálják a vágni való erdőt, áron felül veszik, csak hogy a fával legalább dolgozhassanak. Mert dolog nélkül nem lehet élni, s ha ráfizet is az ember!

Hanem aki szegény, az még csak nem is árverelhet. Hát akkor mihez fogjon?

Tisztára éhen veszhetne, ha nem lennének itt-ott vadvizek, nádasok s egyéb ilyes cuppogó, szortyogó haszontalanságok. Nagy részüket ugyan iga alá törték már, s rendben van: békalencsénél csakugyan többet érő a búza. Ámbár leginkább csak annak, akinek terem.

Teremni azonban egyedül a gazdájának terem. Márpedig a temérek aranyos határban nincs oly darabka föld, amelynek meg ne lenne a maga jogerős gazdája. Földnélküli János ellenben, míg világ a világ, mindig találkozik. De hiába sóvárog az ágrólszakadtja, mert rajta a gazdag és zsíros televények meg nem könyörülnek. Legfeljebb az a kevés mihaszna sár, amely mérnökök bosszújára mégis megmaradhatott.

Guba gubához, suba subához – az ilyen rissz-rossz vízi birodalom nem néz folytonosan csak a telekkönyvre, s a nincsteleneknek is terem. No nem éppen színarany életet, de aki a kicsit megbecsüli, az valahogyan mégis kihúzhatja vele tavaszig. Összekapargat kosárnak való gyékényt, iszapizú halat, ezer olcsó semmit. És elsanyarog rajta, mint országúton a pipiskemadár.

Hát ez a János, ez a kajla bajszú, így éldegél a jég hátán. Most is kihúzott már alóla három darab nyálkás testű és bamba képű halat,

Mihelyt eláll a szél, megered majd a hó...

...csak olyan pákászforma egy ember...

olyan baljós színük van nekik, mint az alkonyati zivatarnak. Compók egyszóval, de érdemesebb halak, a legkisebbik is megvan félkönyöknyi, és különben lágy húsú, jó hal a compó. Azonban a csuka már mégiscsak más, és János egyszer régen kilenckilós csukát fogott. Dróthurokkal, léken. Haj, haj, nagy híre volt annak mindenfelé.

Azt hinné az ember, hogy ilyen szerencse az életben csak egyszer adódik. Holott nem így van, mert másszor meg harcsát fogott János, és megint kilenckilósat éppen. De a harcsát nem hurokkal, hanem öllel.

Ezt olyképpen kell érteni, hogy a bolond nagy hallal öltre ment János. Birkózásukat az erdős tulajdon két szemével látta, a harcsát az uraság vette meg másnap – tiszta színigazság az egész. Történni pedig akként történt, hogy Jánost segítségnek hívta el aznap az erdős, mivel váratlanul köszöntött be a tél, és a Dunán sürgősen kellett rendbe hozni a fácánetetőket. Efféle munkára Jánosnál alkalmasabb segítséget kívánni sem lehet.

Járták hát a szigeteket kettecskén sorra. Arról még szó sem volt, hogy a friss jég megbírta volna az embert, ladikkal kellett azt töretni. Hanem ok nélkül minek rongálják a ladikot, a téli nap amúgy is rövid, a lulázás¹ meg hosszadalmas munka: ahol tehát megtehették, ott inkább a kövön haladtak át egyik szigetről a másikra. A kőgáton.

Billeg, nem billeg – tornásztak a mázsás kődarabokon, hadonásztak és hajladoztak is olykor, akár cirkuszban a kötél táncos szokta. Tudniillik felvert a hullám, és belőle csupa nyaktörő síkosság fagyott az ingatag kövekre. János egyszer így nagy hamarsággal előregörnyedt éppen – lódult az egyensúly után, hirtelen szerencséivel még el is kaphatta. S hát billegtében, amint ott arccal lefelé révedezik, az átlátszó jéglepel alatt csak elődugja ám valami holt ember a fejét!

Puffadt az arca, nyálkás a bőre, csapzott bajusza meglibben: János eleintén vízi halottnak vélte, s bizony meg is ijedt, hogy mit akar ez a rondaság vele? A hulla ugyanis csak dugdosta azt a kopasz fejét, s egyenest neki szemközt.

Nézték egymással a farkasszemet. De nem sokáig nézték, mert ráeszmélt János, hogy harcsa feje az a kerek. Tyűh, hegyibe! Se szó, se beszéd:

1. Lulázás, lulájozás, hajós kifejezés, az a művelet, amikor ladikkal jeget törnek.

bele a jégbe! A loccsanásra hátratekint az erdős, mert ő ment elől, azonban János akkorra már magához is ölelte a halat, s dulakodnak derékig vízben, isten csodájára.

A csoda pedig abban állt, hogy János a lábát kőgátnak odvas derekában megvethette, s ott a bizonytalan mélységek küszöbén a nagy hallal perbe mert szállni. S most azon fordult meg minden, hogy majd hol leszen ítélet, kint-é, vagy bent?

A harcsa mindenáron be a Dunába cibálta volna Jánost, az meg őt két karjával magához szorítván, emelte felfelé. Árva hang a torkán ki nem fért, annyira kellett az erő, s mozdulni egyáltalában nem mozdulhatott. A hal ellenben antul inkább ficáncolt, s egyre azon mesterkedett, miként gáncsolhatná le Jánost a talapatáról.

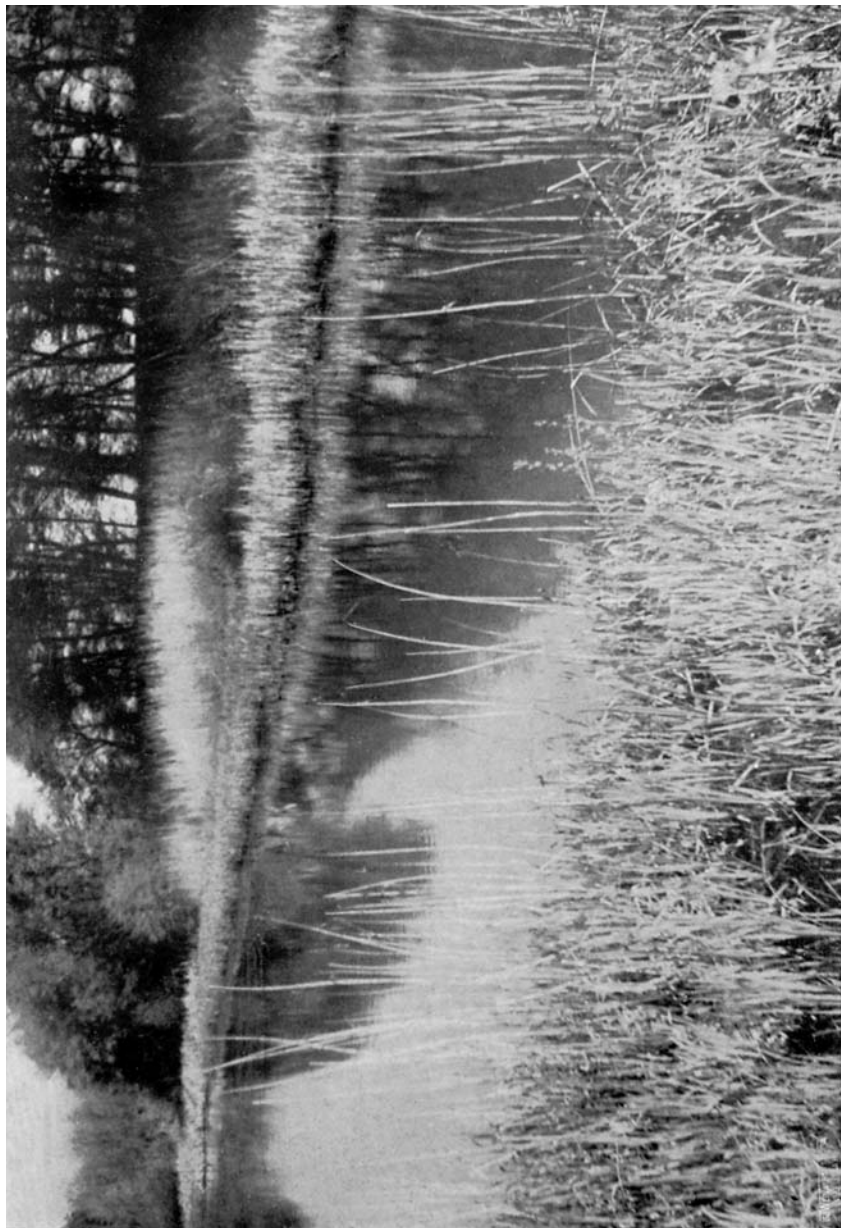
Látni való volt, hogy János az álláspontján kitarítani nem bír, s külső segedelem nélkül a pert is elveszíti. Viszont engedni sem engedhetett. Kiengedjen a kezéből ekkora véletlen gazdagságot? Nem és nem. Ölelkezve buktak térdre, s körülöttük törtek a jegek, s csúnyán örvénylett a víz.

Ebben a veszett pillanatban ért oda az erdős, s a harcsát baltafokkal fejbe vágta. Arra az egyszeriben megcsendesült. Hozzásújtott megint, arra meg is döglött. No, jól van.

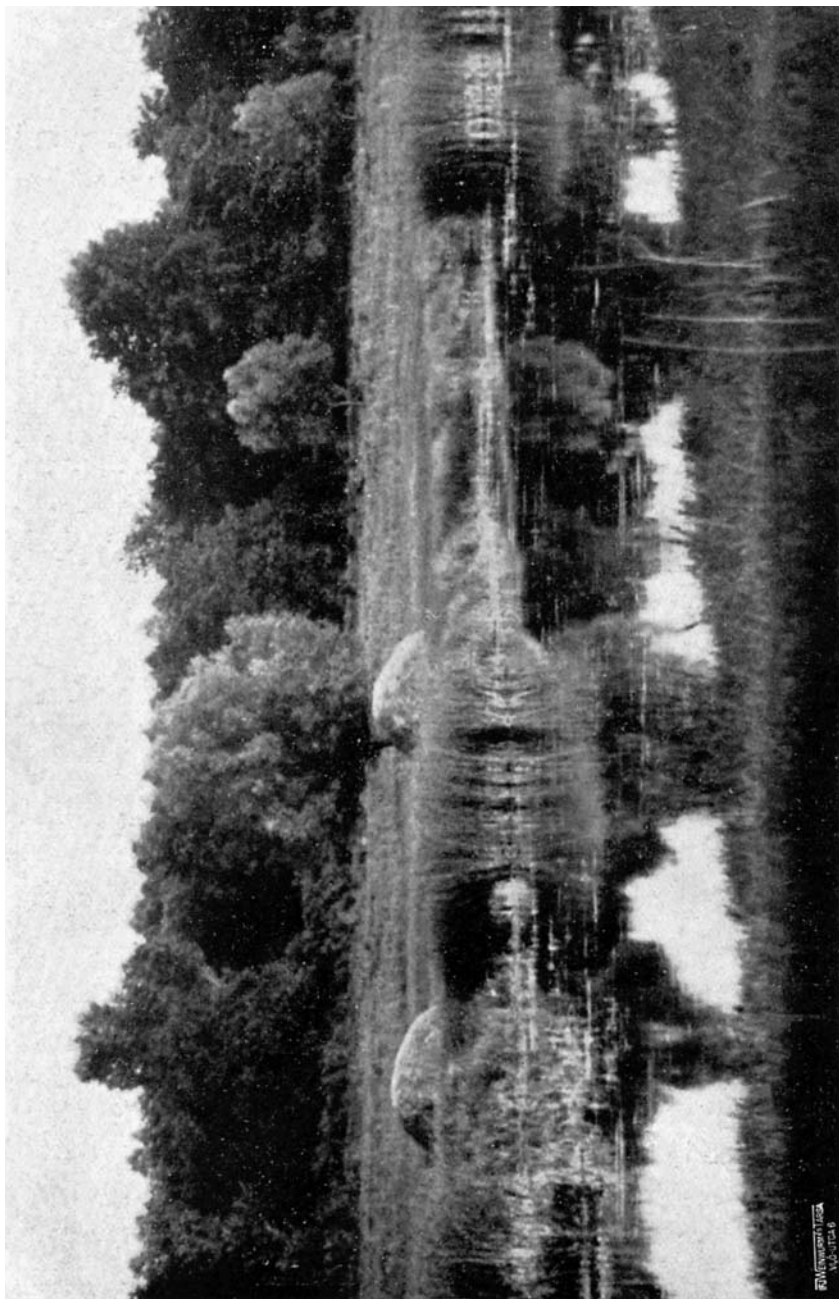
János láncra fűzte, vállára vetette, egész nap úgy hordozta. Amíg az etetőket faragták, szögelték, fára akasztotta. Olyanra fagyott a hal, akár a deszka. Kopogott. Hanem a János gúnyája szintén, minthogy akkor is Dunáról fújt a szél, s elállítani nem lehetett. Tüzet rakott hát, dolgozott mellette keményen, s közben aztán megszáradott.

Ilyen ember ez a János. Ha egyszer az a parancs, hogy élni muszáj, hát akkor ő ahhoz tartja magát. Megél. Holtig engedelmesen, akár a róka s egyéb vadállatok. Nem enged, spekulál. Most például azon, hogy csukára vethesse a hurkot. Mert a compókat majd megeszik otthon, de a csuka, ha csak valamennyire nagyocska, szegény emberbe kár. Azt a városi urak is szeretik. Jár tehát a bécsi zsidó, s nekik drága pénzen összeszededegeti, helybe elszállítja.

Hanem a csukák nem alszanak ám, mint a jámbor compók. Ébren ólálkodnak, s ha döng felettük a fejsze, odábbsuhananak. De a világból ki nem szökhetnek, valahol lest vetni majd megint megállapodnak –

...ha nem lennének itt-ott vadvizek...

© Művelődési és
Tudományügyi Minisztérium

...az ilyen rissz-rossz vízi birodalom... a nincstelenségnek is terem.

maguk tudják legjobban, hol alkalmas útonállásra a vízi forgalom. Szükséges azonban, hogy ezt János szintén tudja. Ilyen helyeken aztán léket vág, számosat. És lest áll maga is.

Csakhogy a csukának könnyű: őt nem éri a szél. Neki nem muszáj csapkodni, topogni, csizmát bokáztatni, köröm hegyét fújni. Elvan a langyos vízben mozdulatlanul, akár a libegő facövek. Türelmes. Megvárja egykedvűen, amíg fejét János dermedt keze a hurokba belecélozza, s ha éri olykor a drót, hát nemigen bánja azt sem. Vizek ártatlan incselkedésének veszi.

Addig-addig, hogy János végül is madzagra fűzi őt. E diadal után nyomban eszeveszett táncba fog, noha bizony nem olyan csuka ez a csuka, amellyel a bécsi zsidó elé majd oda lehetne állni. Kicsike. De János nem is örömeiben táncol, hanem fáztában. És mikor befejezte, csak akkor veszi észre a nagy újságot.

Miközben ő a hallal bajmódott, megindult orvul a hó. Igaz, hogy reggel óta egyre készülődött, s ilyen szélben odafent sem lehet kedves a várakozás. Mindegy, Jánosnak ez a türelmetlenség nem tetszik. Nézi a száguldő pelyheket: ritkásan bár, de jönnek azok szakadatlan. Vajon az égből-é? Mert szinte vízszintesen rohannak. És miféle új tempót kezdenek már ezek is? Nem bírják sorukat kivárni? Hiszen a szél cseppet sem juhádzott, sőt mindinkább belefújja magát a haragba, ebadta méregdudája! Esik a hó, ám azért tiszta a jég mégis, mivel a szél úgy repíti rajta végig a pihéket, mint pirinyó vitorlás szánokat.

A függönnyel tehát egyelőre nincs baj. János folytatná is a lest tovább, hanem ennek az időnek a fele se tréfa. Sikolt és prüszköl és nyérrit a duda, s vele mint cséphadaróval csapkod, s utána eszelősen kacag az orkán.

No, ha nem lehet, hát nem lehet. János elvégzi magában, hogy hazamegy. De nem is megy: szalad.

Vereség ez, no. Visszavonulás. És sikerének láttán a szél azonnal csitulni kezd. Biztonság kedvéért egyet-kettőt taszít még Jánoson, az arcába is hetykén belefűtlyent, azonban ellenkezést immár nem tapasztal. Kész a győzelem.

Kicsit dohog még s zörög, de Jánosnak békét hagy, csak a nádasban zizeg még valamicskét: oda tért meg nyugovóra. Fészkelődik, nyújtózkodik, sóhaj gy utolsót.

Tartalom

Dunáruul fúj a szél	7
<i>I. János</i>	7
<i>II. Az úrfi</i>	18
<i>III. Rókahajtás</i>	26
<i>IV. Betlehemesek</i>	42
Fácánok a Dunán	48
Tündérek bálján	91
Vadludak kórháza	106
Szólnak a madarak	124
<i>Napkelte</i>	124
<i>Csigák</i>	129
<i>Tőzikék</i>	135
<i>Ladikázás</i>	147
<i>Kárókatonák</i>	163
<i>A kóhid</i>	175
<i>Napáldozat</i>	192
Treff	202
Az apróréce feltámadása	225
A Krokodilus-tó	238
Rozsdafarkék	273
<i>A zöld zsalugáter</i>	273
<i>A kígyó</i>	283
<i>Hitszegő madarak</i>	289
<i>A kakukkfű</i>	295

Őszi bogarászás	308
Esik a hó	326
Nyulak	342
A páratlan csónak	365
A bika el van hibázva	377
Bajok a jéggel	397
Szúnyogok	410
Tavasz akar lenni	446